

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Баланін Олександр Михайлович

УДК 33:633.1.002.2 (477.75)

**Стратегія трансформації виробництва зерна в
Криму й основні напрямки підвищення його
економічної ефективності**

08.07.02.- економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Дніпропетровськ - 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південному філіалі “Кримський агротехнологічний університет” Національного аграрного університету Кабінету Міністрів України, м. Сімферополь

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Новиков Юрій Миколайович, Республіканський вищий навчальний заклад “Кримський інженерно-педагогічний університет” Міністерства освіти і науки України, професор кафедри економіки і менеджменту, м. Сімферополь.

Офіційні опоненти: – доктор економічних наук, професор Благодатний Володимир Іванович, Європейський університет Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри економіки та менеджменту, м. Херсон;

– кандидат економічних наук, доцент Воронянська Олена Владиленивна, Таврійська державна агротехнічна академія, доцент кафедри аналізу і фінансів, декан факультету обліку і аудиту Міністерства аграрної політики України, м. Мелітополь.

Провідна установа: Миколаївський державний аграрний університет, кафедра організації виробництва та агробізнесу Міністерства аграрної політики України, м. Миколаїв.

Захист відбудеться “24” травня 2006 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.804.01 у Дніпропетровському державному аграрному університеті за адресою 49600, м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25, ауд. 342.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Дніпропетровського державного аграрного університету за адресою: 49600, м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25.

Автореферат розісланий “17” березня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої
ради

Миронова Р.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Центральною ланкою розвитку сільського господарства України на всіх історичних етапах було виробництво зерна. Негативні моменти, що виникли у галузі в період переходу до ринкової економіки, спонукають до пошуку стратегії її стабілізації і стійкого розвитку, а також до обґрунтування шляхів підвищення економічної ефективності.

Розгляду цієї проблеми присвячені роботи В. Амбросова, В. Бойка, П. Гайдуцького, О. Захарчука, Ю. Коваленка, І. Лукінова, О. Онищенко, П. Саблука, В. Шияна, О. Шпичака, В. Юрчишина та багатьох інших. У роботах цих й інших авторів розкрито теоретичні та методичні основи ефективного виробництва зерна в умовах переходу до ринку.

Разом з тим в економічній літературі недостатньо висвітлені проблеми ефективної зміни малопродуктивних сортів на високопродуктивні та не одержала висвітлення оцінка роботи селекціонерів і визначення економічної ефективності сортозміни. Недостатньо відбита оцінка адаптивних технологій вирощування зернових культур, їхнього раціонального розміщення по ґрунтово-кліматичних зонах, адміністративних районах з урахуванням виробничого потенціалу кожного з них. Потрібне обґрунтування наскрізної політики ціноутворення, що охоплює ринки зерна, борошна, хлібобулочних виробів, регульовані державою.

Актуальність цієї проблеми визначається також і тим, що виробництво зернопродуктів перебуває в кризовому стані і має потребу в обґрунтованих рекомендаціях щодо підвищення ефективності виробництва. Це й визначило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дослідження є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Південного філіалу “Кримський агротехнологічний університет” НАУ по проблемі: “Розробка й наукове обґрунтування основних напрямків реформування АПК Криму в сучасних умовах”. Номер державної реєстрації 0102 U 000128.

Метою дисертації є розробка науково-обґрунтованої концепції зростання виробництва зерна й підвищення його економічної ефективності в Автономній Республіці Крим.

Завдання дослідження. Мета роботи зумовила необхідність розв'язання конкретних завдань дослідження:

- дати оцінку існуючої стратегії трансформації економіки сільського господарства й обґрунтувати принципи державного регулювання галузі сільського господарства та виробництва зерна;
- розглянути сутність економічної ефективності й уточнити використання цієї категорії при виробництві зерна;
- уточнити методичні положення грошової оцінки земель як складової частини економічної ефективності виробництва зерна з метою їхнього використання для оцінки селекційної роботи з озимої пшениці;
- проаналізувати економічне значення та ефективність виробництва зерна, розкрити існуючі тенденції посівних площ, валових зборів і чинників, що впливають на їхній розвиток;
- охарактеризувати тенденції в борошномельній і хлібопекарській промисловості України та Кримському регіоні;
- обґрунтувати методичні підходи визначення економічної ефективності селекційної роботи із сортами озимої пшениці;
- визначити вплив факторів родючості та дати оцінку адаптивним технологіям вирощування зернових культур;
- зробити прогноз раціонального розміщення виробництва зерна по ґрунтово-кліматичних зонах та по адміністративних районах Криму на 2015 рік, визначити раціональну концентрацію виробництва;
- обґрунтувати стратегію стійкого становлення та систему ціноутворення на ринку зерна, борошна і хлібобулочних виробів.

Об'єктом дослідження є існуючий механізм трансформації виробництва зерна з метою його адаптації до умов ринкової економіки.

Предметом дослідження є економічна стратегія входження галузі виробництва зерна в ринкові відносини, прогноз раціонального розміщення та концентрації виробництва на території регіону.

Методи дослідження. Теоретичним й методологічним підґрунтям дослідження є розробки класичної та сучасної економічної теорії ринкової економіки й фундаментальні розробки провідних вітчизняних дослідників у сфері підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, законодавчі документи Автономної Республіки Крим, що регламентують економічні відносини в галузі виробництва зерна і продуктів його переробки.

У процесі дослідження використовувалися наступні методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення й формулювання висновків); монографічний (вивчення особливостей виробництва зерна в умовах ринкових перетворень); економіко-статистичний і аналітичні порівняння

(оцінка ефективності виробництва зерна); кореляційно-регресійний (для розрахунку рівняння виробничого потенціалу й оцінки впливу факторів); графічний і аналітичний (зображення тенденцій, розрахунок рівнянь і їхні динаміки).

Інформаційною базою були офіційні документи статистичної й бухгалтерської звітності досліджуваних підприємств, наукові й публіцистичні видання науково-дослідних установ, монографії вітчизняних і закордонних учених, наукові публікації в періодичних вітчизняних виданнях.

Наукова новизна отриманих результатів. Головний результат досліджень – це розробка науково-обґрунтованої концепції трансформації галузі виробництва зерна в ринкову економіку. Суть наукової новизни основних результатів дослідження полягає в наступному:

вперше:

- обґрунтована методика оцінки економічної ефективності селекційної роботи, що базується на диференційній ренті сортів сільськогосподарських культур,

уточнені:

- методика грошової оцінки землі, що відрізняється від методики, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 року № 213, використанням фактичних даних про урожайність зернових культур, витрат на їх вирощування та рівня рентабельності виробництва,
- суттєві галузеві тенденції стосовно змін у площах, валових зборах, урожайності зернових культур, що склалися під впливом головних чинників виробництва, з метою використання отриманих даних для управління виробничим процесом;
- вплив системи чинників родючості на стан виробництва зерна та врахування їх дії для активізації процесу впровадження адаптивних технологій вирощування зернових культур в Криму,

одержали подальший розвиток:

- стратегія трансформації виробництва зерна в умовах ринкової економіки, яка складається з: галузевої стратегії менеджменту, стратегії технічного переозброєння галузі, стратегії паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, стратегії державної закупівлі зерна та формування системи пільгового кредитування галузі, стратегії підтримки сучасних організаційно-правових форм

господарювання, стратегії створення стимулюючих умов у середовищі господарювання,

- науково-обгрунтоване прогнозування розташування виробництва зерна по ґрунтово-кліматичних зонах півострову з урахуванням виробничого потенціалу адміністративних районів АР Крим при дотриманні вимог щодо рівнонапруженого використання ресурсів,
- визначення оптимальної концентрації виробництва зерна у господарствах, що розташовані у різних ґрунтово-кліматичних зонах АР Крим, виходячи зі специфічних умов кожної зони.

Практична значимість отриманих результатів полягає в тому, що розроблені рекомендації з моделювання розміщення виробництва зерна по ґрунтово-кліматичних зонах і адміністративних районах АР Крим, запропоновані методичні підходи оцінки селекційної роботи і розрахунку показників економічної ефективності, які є основою для визначення напрямків підвищення ефективності виробництва зерна.

Практична значимість отриманих результатів підтверджується довідками № 1004/01.11 від 12.07.04 адміністрації Красногвардійського району АРК і № 287/03-03 від 11.02.05 Міністерства АПК АРК “Про впровадження пропозицій і розробок у виробництво”.

Особистий внесок здобувача в розробку теми дослідження полягає в тому, що наукові результати, що виносяться на захист, отримані дисертантом самостійно. Всі наукові публікації, крім однієї статті, виконані без співавторів.

Апробація результатів дослідження пройшла на наступних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція „Україна наукова, 2003”, Дніпропетровськ; Всеукраїнська науково-практична конференція „Економіка підприємства”, Дніпропетровськ, 2003; міжвузівська наукова конференція “Регіональні аспекти міжнародної економічної діяльності Криму”, Сімферополь: 2004; міжвузівська науково-практична конференція “Сучасні соціально-економічні проблеми України, Криму й шляхи їхнього розв’язання”, Сімферополь: 2004.

Публікація результатів роботи. Результати дослідження були опубліковані в чотирьох наукових статтях у спеціалізованих виданнях, рекомендованих ВАК України, обсягом 2,8 друковані аркуші. Крім того, опубліковані тези чотирьох доповідей на науково-практичних конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (166 найменувань на 13

сторінках) і 13 сторінок додатків. Дисертація викладена на 173 сторінках основного тексту, містить 38 аналітичних таблиць, 28 рисунків, 30 формул.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **“Науково-теоретичні основи економічної ефективності виробництва зерна”** надано оцінку реалізації стратегії державної трансформаційної політики сільського господарства України, розкриті теоретичні основи сутності економічної ефективності сільськогосподарського виробництва і їх зв'язок із грошовою оцінкою землі, показані методичні підходи уточнення грошової оцінки земель як складової економічної ефективності вирощування сільськогосподарських культур.

Аналіз прийнятої стратегії трансформації сільського господарства відповідно до умов ринкової економіки показав, що були допущені серйозні прорахунки в її реалізації.

Обґрунтовано принципові положення уточненої стратегії трансформації, в якій істотна роль належить державному регулюванню економічних процесів. Визначено, що вирішальну роль у трансформаційних процесах галузі зернового виробництва повинно зіграти створення реального хазяїна землі, засобів виробництва й готової продукції.

Категорію економічної ефективності суспільного виробництва варто розглядати як вираження відносин, спрямованих на максимізацію ефекту виробництва в умовах використання обмежених ресурсів. При ринковій економіці мета роботи будь-якого підприємства – це одержання прибутку. Оцінка впровадження будь-якого технічного й технологічного нововведення, нових форм організації праці й виробництва, будь-якого управлінського рішення, спрямованого на підвищення економічної ефективності виробництва зерна в умовах переходу до ринкових відносин доцільно визначати як приріст прибутку, що був одержаний від впровадження нововведення, до виробничого потенціалу, тобто суми грошової оцінки землі, людського капіталу та матеріально-технічних засобів, залучених у виробництво.

Пропонується для вартісної оцінки землі взяти за основу розрахунків методику Кабінету Міністрів України, але внести в неї наступні коригування: в умовах фінансової нестабільності нормативний прибуток визначати не як постійну добавку до виробничих витрат, що дорівнює 35%, а як добавку, що дорівнює 30% від фактичного рівня рентабельності, а також використовувати фактичні показники урожайності зернових культур та суми витрат на їх вирощування.

У другому розділі “Аналіз сучасного виробництва зерна і його економічна ефективність” показано економічне значення й ефективність виробництва зерна, тенденції виробництва зернових культур під впливом переходу до ринкових відносин, надано характеристику підприємств борошномельної та круп'яної промисловості України й Криму за період 1990-2003 рр.

Економічне значення виробництва зерна визначається тим, що хліб є головним продуктом у житті людини та важливим кормом для худоби й птахів. Від рівня виробництва зерна залежить економічна безпека країни. За роки економічних реформ у Криму відбулося суттєве зменшення врожайності зернових культур і валового збору. Як наслідок – зниження економічної ефективності зерна (табл. 1).

Таблица 1

Валовой сбор зерновых и зернобобовых культур в АР Крым
за 1990-2004 годы (все категории хозяйств), тыс. т

Годы	Зерновые и зернобобовые, всего	В том числе:					
		озимая пшеница	озимый ячмень	яровой ячмень	рис	прочие зерновые	кукуруза
1990	1988,2	983,3	641,5	118,6	85,9	65,5	93,4
1991	1693,3	816,7	519,7	131,6	82,2	67,0	76,1
1992	1833,5	859,9	571,7	189,0	73,2	82,7	57,1
1993	1495,1	728,6	468,4	155,9	48,8	62,1	31,3
1994	1065,3	450,8	220,3	274,8	48,8	45,4	15,2
1995	1505,2	694,9	391,2	252,9	60,5	88,9	16,7
1996	840,1	418,8	134,2	171,6	62,4	50,7	2,4
1997	1111,9	671,9	226,2	100,3	50,0	41,3	22,2
1998	1003,5	597,8	204,8	93,2	55,4	47,9	4,4
1999	979,3	543,4	193,7	138,2	43,4	56,8	3,8
2000	1064,3	623,5	223,7	105,5	63,3	45,9	3,4
2001	1412,8	840,3	313,5	159,7	43,8	49,6	1,9
2002	1106,0	644,0	258,2	119,6	49,4	33,3	1,5
2003	665,0	357,4	132,4	88,0	57,0	38,3	6,3
2004	1205,0	714,9	217,3	149,8	50,7	38,3	34,0
В среднем за 1990-2004 гг.	1264,6	663,1	314,4	149,9	59,3	53,3	24,6

За даними таблиці 1 у валовому зборі зерна в АР Крим за період 1990-2004 рр. спостерігалися значні коливання від 665 тис. т у 2003 р. до 1988,2 тис.т у 1990р.

У структурі виробленого зерна у 1990 р. озимої пшениці було 49,7 %, а у 2004 р. – вже 59,3 %. Тобто спостерігається тенденція скорочення виробництва зерна інших зернових та зернобобових культур. Також це свідчить про поширення спрощених технологій вирощування сільськогосподарських культур, перехід на скороченні сівозміни.

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва зерна (без кукурудзи)
у сільськогосподарських підприємствах АРК

Показники	Роки							
	1990	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Урожайність, ц/га	36,3	27,0	20,7	22,5	22,0	22,8	19,7	14,8
Витрати праці на 1ц, людино-годин	0,8	1,1	1,7	2,0	2,0	1,8	1,8	2,9
Повна собівартість 1 ц, грн.	4,36	3,41	17,32	20,32	28,17	30,80	32,07	47,69
Ціна реалізації 1ц, грн.	13,4	7,86	16,70	21,26	41,55	39,00	33,93	63,78
Прибуток (+), збиток (-), грн. на:								
а) 1 ц	9,12	4,45	-0,52	0,94	13,35	8,20	1,86	16,09
б) 1 га	331,0	120,2	-10,8	21,2	293,7	187,0	36,6	238,1
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %	208,9	130,6	-3,1	4,6	47,5	26,6	5,8	33,7

Виявлено взаємозв'язок рівня рентабельності від факторів виробництва

$$Y = 4,68X_1 - 29,48X_2 - 8,91X_3 + 7,09X_4 - 5,18 \quad R=0,913 \quad (1)$$

З рівняння видно, що збільшення врожайності на 1 ц зернових (X_1) у середньому по Кримському регіоні сприяє зростанню рівня рентабельності на 4,6%. Ріст витрат праці (X_2) на одну людино-годину на 1 ц зерна зменшує рентабельність його виробництва на 29,47 %, збільшення собівартості 1ц зерна (X_3) на 1 грн. тягне зниження рентабельності на 8,9 % і зріст цін реалізації зерна на 1 грн. (X_4) сприяє росту рівня рентабельності на 7,09 %. Виведено аналогічні залежності впливу факторів на рівень рентабельності виробництва зернових у двох великих зерновиробничих районах (Красногвардійському і Сімферопольському). Отримані підсумки підтвердили зазначені залежності.

Проведений аналіз виробництва зернових по районах, зайнятих ними площ і продуктивності показав, що врожайність зернових і зернобобових культур між районами відрізняється досить істотно - від 33,6 до 19,2 ц/га. По районах і роках вона коливається в значних межах. Особливо стало погіршуватися становище в зерновому виробництві, починаючи з 1994 року. Наприклад, якщо в Кіровському районі за 1990-1993 роки врожайність

зернових становила 37,6 ц/га, то за 1994-2004 роки - 22,2 ц/га або нижче на 41,0 %, у Красногвардійському відповідно 35,0 і 22,2 ц/га. Таке ж становище і в інших районах.

Порушення польових сівозмін, відсутність системи внесення добрив, системи насінництва, несвоєчасне проведення всіх технологічних операцій через відсутність у необхідній кількості техніки ведуть до руйнування орного шару ґрунту, зниження його родючості й врожайності культур.

Зниження виробництва кормових зернових культур, їхня дорожнеча обумовили небачене скорочення поголів'я худоби й птиці в сільськогосподарських підприємствах. За останні 14 років в АР Крим виробництво м'яса в живій вазі зменшилося в 2,2 рази, молока - в 2,1 і яєць - в 2,0 рази. У Первомайському районі виробництво м'яса зменшилося в 3,1 рази, у Сакському - в 3,7, у Чорноморському - в 5,1 рази. Все це вплинуло на рівень життя жителів Криму, на виробництво продуктів харчування та споживання їх на душу населення. Добове споживання продуктів харчування у 2003 році в Криму нижче, ніж було в 1990 році на 886 Ккал. За якістю продукти харчування також значно гірші. У цілому норми харчування на рівні мінімальних.

Борошномельна промисловість України перебуває у важкому стані. Причини цього криються в різкому скороченні виробництва хліба в наслідок зниження життєвого рівня населення незважаючи на те, що велика частина хлібних виробів продавалася за регульованими державою цінами. Спад придбання хліба набагато нижче, ніж інших продуктів харчування. Порушення раніше сформованих експортних поставок борошна також вплинуло на загальний рівень виробництва борошна.

У зв'язку зі спадом і нестійкістю виробництва борошна, не повністю використовуються виробничі потужності борошномельної промисловості. У середньому по Україні використання потужностей виробництва борошна становить тільки 36%.

У третьому розділі **“Стратегія росту та підвищення економічної ефективності виробництва зерна в АРК”** розглянуті методичні підходи до визначення економічної ефективності селекційної роботи зі сортами озимої пшениці на основі розрахунку грошової оцінки земель, економічна оцінка впливу факторів родючості й пропозиції по використанню раціональної адаптивної технології вирощування зернових культур, перспективи оптимізації розміщення зернових культур по ґрунтово-кліматичних зонах і адміністративних районах, стратегія завоювання стійкого положення на зерновому ринку та обґрунтування політики ціноутворення на ринках зерна, борошна і хлібобулочних виробів. Обґрунтований методичний підхід до оцінки селекційної роботи з виведення нових сортів озимої пшениці, дозволяє на підґрунті розрахунку диференційної ренти, створеної різними сортами

пшениці, визначити внесок селекціонерів у виведення сортів і економічний ефект селекційної діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльний аналіз величини диференційної ренти сортів озимої пшениці (м'якої, цінної), 2003 р.

Показники	Сорти озимої пшениці								
	Федорівка	Київська рання	Фантазія Одеська	Ягрань	Крижинка	Панно	Струмок	Прима Одеська	Сортосуміші Криму
Урожайність селекційних ділянок ,ц/га	85	88,2	68	76,3	83,0	68,7	67,5	70,5	22
Урожайність, що прийнята для розрахунків, ц/га	68	70,6	54,4	61,0	66,4	54,9	54,0	56,4	22
Якість зерна, бали	14,5	12,3	14,5	14,6	14,1	15,3	14,1	14,1	12,1
Сирий протеїн, %	30,0	21,7	31	31,3	27,5	32	30,5	29	19,3
Вартість урожаю з одного га, грн.	4760	4942	3808	4270	4648	3843	3780	3948	1199
Всі витрати на виробництво й реалізацію, грн./га	2026	1864	1708	1863	1989	1721	1691	1464	847
Коефіцієнт рентабельності	1,31	1,65	1,23	1,87	1,92	1,79	1,79	1,69	0,41
Коефіцієнт нормативного прибутку	0,39	0,49	0,37	0,56	0,58	0,54	0,54	0,51	0,12
Нормативна вартість, грн.	2816	2777	2340	2906	3142	2650	2604	2210	948
Диференційна рента з 1 га, грн.	1944	2164	1468	2434	2667	2159	2120	1734	250
Економічний ефект на 10000 га посівів, млн. грн.	16,9	19,1	12,2	21,8	24,2	19,1	18,7	14,8	0

Теоретичною основою розрахунку ефекту є положення, що кожна сільськогосподарська рослина має здатність бути джерелом диференційної ренти, тобто на рівних за своєю родючістю землях давати додатковий дохід за рахунок здатності рослини, виведеної селекціонерами, давати більшу врожайність і якісно поліпшене зерно.

На основі рівнянь множинної регресії показаний кількісний вплив факторів родючості землі, зайнятої зерновими культурами. Найбільший вплив на вихід валової продукції зерна в 1990 р. мало внесення органічних добрив (X_1) - 22%, вміст гумусу (X_3) - 18% і витрата ПММ (X_7) - 14%.

У 2003 р. значно знизилася внесення мінеральних добрив, скоротилося проведення агротехнічних заходів.

Все це не могло не позначитися на відсотку гумусу (X_3) і вмісті фосфору (X_4) у ґрунті, і вони досягли межового рівня початку деградації ґрунтів. У

результаті вихід валової продукції знизився на 30%. Проведене порівняння рівнянь множинної регресії 1990 р. і 2003 р. дозволяє розробити прогнозні рекомендації зі всіх елементів росту родючості ґрунту.

Розглянута й дана оцінка всіх складових частин адаптивної технології вирощування зернових. Відзначено, що використання так званої мінімальної обробки землі призвело до значного скорочення одержаної продукції зерна.

Розміщення зернових культур в Автономній Республіці Крим було проведено без детального обліку природного потенціалу території ґрунтово-кліматичних зон. Це негативно позначається на їхній урожайності. Докладний аналіз урожайності основних зернових культур (озима пшениця, озимий ячмінь і ярий ячмінь) за 15 років показав значну перевагу за цим показником озимого ячменю. Його врожайність у порівнянні з ярим за 15 років по АРК була вища на 8,0 ц/га. У прогнозованому періоді пропонується скоротити посіви ярого ячменю з 80,1 до 20,0 тис.га, озимого ячменю розширити з 116,7 до 150,0 тис.га.

Проведено науково - обґрунтоване прогнозне розміщення виробництва зернових по ґрунтово-кліматичних зонах Криму до 2015 року. Загальна структурна перебудова зернового клину й удосконалення технології вирощування зернових культур дозволить АРК збирати продовольчого зерна не менше ніж 940 тис. т, що повністю забезпечить потреби республіки в продовольчому зерні. Крім того, експортні можливості АРК у зерні складуть 600-650 тис.т. Обґрунтоване розміщення виробництва зернових по адміністративних районах Криму на основі розрахунку їхнього виробничого потенціалу, визначеного на основі рівняння множинної регресії (табл. 3), на 2015 рік.

Розв'язання рівняння, де грошова оцінка 1 га землі району (X_1), основні засоби (X_2), оборотні кошти (X_3) і людський капітал (X_4) дозволяють встановити норматив виробничої можливості одержання з 1 га вартості валової продукції (Y), на основі рівняння множинної регресії:

$$Y=0,052 X_1+0,028 X_2 +0,084 X_3 + 0,077X_4 +729,359$$

$$R=0,97$$

Таблиця 4

Показники для визначення виробничого потенціалу районів у
виробництві зерна, 2003 р.

Райони	Грошова оцінка 1га землі, грн.	Основні засоби сіль.госп. призначення на 1га, грн	Оборотні кошти на1га, грн.	Людський капітал на 1га, грн.	Вартість валової продукції зерна, грн/га	Індекс сформованого рівня інтенсивності
Бахчисарайський	4289	6688	814	19932	1974	0,870
Білогірський	4857	2901	183	6016	1638	0,935
Джанкойський	6743	4199	336	8245	1608	0,866
Кіровський	5174	4012	195	9480	1890	1,189
Красногвардійський	9307	4959	283	7725	1827	0,928
Красноперекопський	7146	4022	566	7823	1799	0.966
Ленінський	4638	2083	208	4122	1460	1,025
Нижньогірський	10992	4582	397	10546	2163	0,953
Первомайський	4867	2561	197	4997	1484	1,019
Раздольненський	8060	2778	334	6003	1771	1,033
Сакський	6028	3548	197	6011	1526	0.944
Сімферопольський	10983	6161	381	10225	2429	1,051
Советський	9985	3871	365	8040	2100	1,049
Чорноморський	5103	1292	121	3848	1274	0,99
У середньому по Криму	7012	3833	327	8072	1642	1,0

За допомогою отриманих лінійних моделей інтенсивності використання факторів виробничого потенціалу можна проводити глибокий економіко-математичний аналіз і здійснювати розрахунки обсягів виробництва продукції відповідно до кон'юнктури ринку й попиту, виходячи із принципу рівно напруженого використання ресурсів. Розраховано вартість основних і оборотних коштів й інших факторів виробництва для одержання планованих показників.

Досліджено вплив концентрації концентрації виробництва зерна на рівень його економічної ефективності методом статистичного групування господарств степових і передгірних районів АР Крим за розміром посівної площі зернових культур. Визначено аналітичні залежності, які дозволяють стверджувати, що оптимальний розмір площі зернових на одне господарство для степових районів Криму становить 3000-3500 га, для передгірних – 1500-1700 га.

Розроблено стратегічні напрямки підвищення стійкості виробництва й реалізації зерна на відповідному ринку, що базуються на використанні моделі наскрізного ціноутворення. Головна перевага зазначеної моделі полягає у тому, що реалізований у неї підхід визначає спосіб вирішення проблеми рівної ефективності пов'язаних між собою галузей, а саме: вирощування зернових

культур, обробки та переробки зерна на крупу і борошно та хлібопекарської промисловості.

Встановлено, що при регульованих державою цінах на хлібобулочні вироби, повинна бути визначена межа рівня рентабельності підприємств, яка забезпечує достатній рівень їх ефективності.

ВИСНОВКИ

1. Повна безконтрольність ходу економічних процесів в Україні на сучасному етапі розвитку приводить до негативних явищ. Існує ряд сфер, де державне регулювання необхідне (державний сектор економіки, бюджетне планування, соціальна сфера, наукові дослідження).

Для виходу з аграрної кризи потрібне посилення державного регулювання сільського господарства, починаючи із прийняття закону про матеріальну відповідальність керівників всіх рівнів за результати господарювання, впровадження прогресивної оптимальної системи машин і нових технологій, що відповідають світовим досягненням, за рахунок державних інвестицій і залучення іноземних інвесторів, прийняття закону про паритет цін, відповідно до якого встановлюється порядок нормальних міжгалузевих цін і обліку їх у бюджеті.

Необхідне формування Національного земельного банку, що здійснює пільгове іпотечне кредитування виробництва, фінансування програм технічного переозброєння галузі. Потрібна інтервенція держзакупівель для завоювання стійких позицій на світових ринках.

2. Найбільш повно і точно відбиває економічну ефективність виробництва зерна відношення прибутку до сумарної вартості грошової оцінки землі, людського та матеріально-технічного капіталів. Прибуток виражає здатність підприємства реалізувати продукцію на ринку зерна за цінами, які покривають повні витрати на його виробництво і реалізацію.

3. Грошова оцінка земель як складова частина економічної ефективності виробництва зерна відбиває здатність сорту зернової культури адаптуватися до певних ґрунтово-кліматичних особливостей її вирощування, обумовлених поєднанням використаних технічних засобів у обраній технології виробництва.

Спираючись на теоретичне положення, що різні сорти зернових культур на ґрунтах тієї ж самої родючості здатні давати різний дохід, обґрунтовано методичний підхід, що дозволяє оцінити внесок генетиків і селекціонерів у

створення сортів озимої пшениці на основі розбіжностей в одержаній диференційній ренті.

4. Економічне значення виробництва зерна визначається не тільки тим, що хліб є основним харчовим продуктом людини, але й тим, що без виробництва зерна неможливий розвиток галузей тваринництва.

Виявлено негативні тенденції виробництва зернових культур: валовий збір зерна в АРК зменшився з 1988,2 тис. т у 1990 році до 1205,0 тис. т у 2004 році, тобто на 39,4%.

5. Фактично повністю скасовані сівозміни: якщо у 1990 році зернові й зернобобові культури займали в загальних посівних площах 45,7 %, то у 2003 році – 68,2 %, що свідчить значне скорочення площі вирощування кормових та інших сільськогосподарських культур, які не дають прибутку.

Скорочення виробництва зерна призвело до катастрофічного становища у тваринництві АРК. Якщо в 1990 році великої рогатої худоби було 835,6 тис. голів, у тому числі корів 252,9 тис. голів, то в 2003 році менше відповідно в 4,1 і 2,2 рази. Поголів'я свиней скоротилося з 497,6 до 118,3 тис. гол. (в 4,2 рази), овець із 1039,2 до 170,2 тис. гол. (в 5,8 рази) і птахів з 19451,4 до 8516,6 тис. голів (в 2,4 рази).

6. В наслідок падіння життєвого рівня населення споживання хліба знизилося, незважаючи на те, що більша частина хлібних виробів продавалася за регульованими державою цінами. Спад купівлі хліба набагато нижчий, ніж інших продуктів харчування. У зв'язку з цим та нестійкістю виробництва борошна неповністю використовуються виробничі потужності борошномельної промисловості. У середньому по Україні використання потужностей виробництва борошна становить тільки 36%.

7. Диференційна рента сортів пшениці не обумовлена різницею в родючості ґрунту і є диференційною рентою сільськогосподарських культур. Найвища економічна ефективність нових сортів озимої пшениці може бути досягнута за умов відновлення системи насінницьких господарств на території України.

8. Встановлено, що в 1990 р. на 1 гектар ріллі вносилося по районах від 6,1 до 10,6 т органічних добрив, від 87 до 220 кг - мінеральних добрив по різних районах АР Крим. Розбіжність вмісту гумусу різних районів складала від 2,46 до 3,36 відсотків. Визначено, що кожна тонна органіки, що збагачує ґрунт, дає збільшення в грошовій оцінці землі в 272,28 дол., внесення мінеральних добрив, на кожні 0,1 ц діючої речовини 335 дол.

9. Важливо розміщувати зернові культури в освоєних сівозмінах. При цьому схема сівозміни повинна складатися з таким розрахунком, щоб забезпечити для кожної культури найкращого попередника. Попередник позитивно впливає не тільки на рівень урожайності озимої пшениці, але і на якість зерна. Вміст сирого протеїну в зерні озимої пшениці, посіяної по чорному пару, на 1,4-1,7 % вище, ніж при розміщенні її по кукурудзі на силос і по зернобобових культурах.

10. Встановлено, що самою продуктивною культурою в АРК є озимий ячмінь. За останні 14 років його врожайність перевищувала врожайність озимої пшениці в середньому на 2,7 ц/га, у т.ч. по першій зоні - на 5,7 ц, другій – на 4,3 ц/га. Переглянутий розподіл площ на перспективу на користь озимого ячменю.

11. Встановлено, що зростання грошової оцінки землі на 1000 грн. веде до збільшення виходу зерна на 51,73 грн. у розрахунку на 1 га. Ріст вартості основних засобів на 1000 грн./га зернових культур збільшує вихід продукції на 28,19 грн. з 1 га. Ріст вартості оборотних коштів на 1000 грн./га сприяє збільшенню валової продукції зерна на 84,37 грн./га, ріст людського капіталу на 1000 грн. збільшує вартість вирощеного зерна на 76,7 грн./га.

12. За зробленими розрахунками зерна озимої пшениці потрібно вирощувати 875 тис. т, рису - 75 тис. т, інших круп'яних культур (просо, гречка, зернобобові) - 20 тис. т. Разом – 970 тис.т продовольчого зерна, якого цілком вистачить для забезпечення хлібом, хлібобулочними виробами, борошном, крупою всього місцевого населення Криму та відпочиваючих. Крім того, уряду та різним господарюючим суб'єктам залишається ще 600-650 тис.т пшениці для експорту.

13. Важливим напрямком зростання ефективності виробництва зерна є концентрація посівів зернових культур, що веде до підвищення продуктивності праці, до зниження витрат на одиницю продукції й росту її рентабельності. Оптимальний розмір площі зернових культур у сільськогосподарському підприємстві повинна становити для степових районів Криму 3000-3500 га, для передгірних - 1500-1700 га.

14. Обґрунтовано цінову стратегію у галузі, яка базується на використанні принципу рівної ефективності підприємств, що виробляють зерно та продукти його переробки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Баланин А.М. Тенденция производства зерновых культур, изменения их структуры в посевных площадях и валовых сборах под влиянием рыночных отношений в Крыму.– Симферополь: Научные труды Крымского государственного агротехнологического университета. Экономические науки. Вып. № 82, 2004.- 228 с. – С. 19-25.

2. Баланин А.М. Перспективы оптимизации размещения зерновых культур по почвенно-климатическим зонам Автономной Республики Крым с целью увеличения его производства и повышения экономической эффективности. Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск № 195: В 4 т. Том 1.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – 268 с.– С. 87-97.

3. Караман М.М., Баланин А.М. Об экономической эффективности производства сельскохозяйственной продукции растениеводческих отраслей в сельскохозяйственных предприятиях АРК. Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск № 201: В 5 т. Том 2.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – 272 с.– С. 489-498. (особисто – економічна ефективність виробництва зерна, овочів, соняшника, картоплі)

4. Баланин А.М. О стратегии завоевания устойчивого положения сельскохозяйственными предприятиями внутреннего рынка зерна на основе политики регулирования цен. Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск № 203: В 4 т. Том 4.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 1019-1033(306 с.).

5. Баланин О.М. Про грошову оцінку землі, зайнятої сортами озимої пшениці / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Україна наукова, 2003”. Том 24. Економіка промисловості. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003.– 98 с. – С. 5-7.

6. Баланин О.М. Про економічну ефективність виробництва зерна в Криму / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Економіка підприємства”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003.– 105 с. – С. 3.

7. Баланин А.М. Экспортно-ориентированное производство продукции в регионе / Материалы межвузовской научной конференции “Региональные аспекты международной экономической деятельности Крыма”.– Симферополь: Крымский экономический институт КНЭУ, 2004. – 86 с.– С. 77-78.

8. Баланин А.М. Совершенствование цен на зерно - важнейшее условие его устойчивого производства.– Современные

социально-экономические проблемы Украины, Крыма и пути их решения / Материалы научной практической конференции.– Симферополь: Крымский институт бизнеса, 2004. – 140 с.– С. 4-5.

АНОТАЦІЯ

Баланін О.М. Стратегія трансформації виробництва зерна в Криму і основні напрямки підвищення його економічної ефективності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.07.02 - економіка сільського господарства і АПК. Дніпропетровський державний аграрний університет. Дніпропетровськ, 2006.

У роботі розроблена науково обґрунтована концепція трансформації галузі виробництва зерна в умовах ринкових відносин.

На підставі використання наукових методів дослідження одержала подальший теоретичний розвиток теорія грошової оцінки землі і вперше проведені розрахунки грошової оцінки землі, зайнятої сортами озимої пшениці. Одержала подальший розвиток теорія стратегії трансформації сільського господарства і галузі виробництва зерна в ринкову економіку і зайняття стійкого стану цієї галузі на ринку. На основі глибокого багаторічного аналізу уточнені й описані тенденції розвитку виробництва зерна (площ і валових зборів) і аналітично описані кількісні аспекти впливу чинників виробництва на процес виробництва зерна. Уточнені всі елементи системи адаптивної технології обробітку зернових культур.

Ключові слова: Економічна ефективність, ціна, стратегія завоювання ринку, адаптивні технології, оптимізація, концентрація, оцінка землі, селекція сортів пшениці, регіон.

АННОТАЦИЯ

Баланин А.М. Стратегия трансформации производства зерна в Крыму и основные направления повышения его экономической эффективности. – Рукопись.

Диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 - экономика сельского хозяйства и АПК. Днепропетровский государственный аграрный университет. Днепропетровск, 2006.

В работе разработана научно-обоснованная концепция трансформации отрасли производства зерна в условиях рыночных отношений.

Сущность экономической эффективности производства заключается в получении максимального прибавочного продукта при минимальных затратах

совокупного хозяйствования капитала, включая денежную оценку земли. Сегодня земля начинает участвовать в рыночных отношениях как товар, как объект частной собственности. Поэтому в работе уделено большое внимание теоретическим основам денежной оценки земли – это произведение годового рентного дохода и срока его капитализации.

На основании использования научных методов исследования впервые проведены расчеты денежной оценки земли, занятой сортами озимой пшеницы. Обоснованы методические подходы расчета эффективности селекции зерновых культур на основе ренты, которую создают различные сорта (рента сельскохозяйственных культур). Сортосмена - одно из наиболее доступных и наиболее эффективных средств повышения экономической эффективности производства. Проведенные расчеты дифференциальной ренты при оценке разных сортов растений подтвердили, что дифференциальная рента сортов пшеницы не обусловлена разницей в плодородии почвы и является дифференциальной рентой сортов. На этой основе построены методические подходы определения экономической эффективности селекционной работы с сортами озимой пшеницы.

Опираясь на полученные модели взаимосвязи факторов, был выполнен прогноз величины производственного потенциала каждого района на перспективу с учетом индекса интенсивности и на этой основе построено перспективное производство зерна в соответствии с конъюнктурой рынка и спросом, исходя из принципа равно напряженного использования ресурсов.

Получила дальнейшее развитие теория стратегии трансформации сельского хозяйства и отрасли производства зерна в рыночную экономику и занятия устойчивого положения этой отрасли на рынке. На основе глубокого многолетнего анализа уточнены и описаны тенденции развития производства зерна (площадей и валовых сборов) и аналитически описаны количественные аспекты влияния факторов производства на процесс производства зерна. Уточнены все элементы системы адаптивной технологии возделывания зерновых культур. Сделаны позитивные заключения и разработаны предложения на основе уравнений многофакторного анализа совокупности факторов, влияющих на производство зерновых культур.

На основе дальнейшего развития принципов моделирования обосновано размещение зерновых по почвенно-климатическим зонам и административным районам с оптимальной концентрацией производства зерновых культур. Найдена зависимость между размерами уборочной площади и уровнем рентабельности производства зерна, методами статистических группировок и

корреляционного анализа. Сделан вывод о рациональных размерах площадей зерновых в сельскохозяйственном предприятии.

Обоснована стратегия завоевания устойчивого положения на рынке зерна, муки и хлебобулочных изделий и уточнены принципы ценообразования на продукцию зерна и продуктов его переработки. Рассчитан экспортный потенциал производства зерновых культур.

Необходимо формирование Национального земельного банка, осуществляющего льготное ипотечное кредитование производства, финансирование программ технического перевооружения отрасли. Нужна интервенция госзакупок для завоевания позиций на мировых рынках, оптимизация концентрации производства на основе передачи в собственность предпринимателей крупных предприятий. Необходима система налогообложения, стимулирующая предпринимателей, санация убыточных предприятий, реструктуризация задолженности, расширение госзаказа, оптимизация системы цен на энергоресурсы, технику. Стратегия развития отрасли производства зерна определяется созданием эффективного хозяина на земле.

Ключевые слова. Экономическая эффективность, цена, стратегия зернового рынка, адаптивные технологии, оптимизация размещения, концентрация, оценка земли, селекция сортов пшеницы, регион.

ANNOTATION

Balanin A.M. Strategy of transformation of corn production in the Crimea and basic increase directions of its economic efficiency - A manuscript.

Dissertations for the candidate of economic science degree in speciality 08.07.02 - Economy of Agriculture and AIC. – The Dnepropetrovsk state agrarian university. Dnepropetrovsk – 2006.

Scientific-based conception of industry transformation of corn production in the conditions of market relations is developed in the work.

On the basis of the use of research scientific methods there is got further theoretical development of the money estimation theory of earth and there are first conducted the money estimation calculations of the earth busy at the sorts of winter wheat. There is got further development of the theory of agriculture and industry transformation strategy of corn production at the market economy and possession of the steady position of this industry at the market. On the basis of deep long-term analysis there are specified and described progress trends of corn production (areas and gross collections) and the quantitative aspects of factors influencing the

production on the corn production process. All elements of the system of adaptive corn till technology are specified.

Keywords. An economic efficiency, price, strategy of the grain market, adoptive technology, optimization of accommodation, concentration, estimation of earth, selection of wheat grades, region.

Баланін Олександр Михайлович

**Стратегія трансформації виробництва зерна в
Криму й основні напрямки підвищення його
економічної ефективності**

08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Підписано до друку “14 ” березня 2006 р. Формат 8460 1/16.

Папір друкарський. Ум. др. арк. – Обл. вид. арк.

Зам. № _____ . Тираж 100 прим.

